

Jan Mukařovský

Aktualny stan naszej estetyki

Teksty : teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 1 (55), 174-176

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aktualny stan naszej estetyki*

Został Pan następcą profesora Zicha na Uniwersytecie Karola; jakie ma Pan plany?

Pod względem naukowym mogę do mojego poprzednika nawiązać nieomal bez przełomu: strukturalizm, który uważamy dziś (i to nie tylko w estetyce) za najodpowiedniejszą bazę epistemologiczną, nawiązuje w naszej estetyce pod wieloma względami do tradycji herbartowskiej; a właśnie osobowość badawcza Zicha wyznaczała przejście od statycznego pojmowania konstrukcji artystycznej, właściwego dla herbartyzmu, do jej ujęcia dynamicznego: Zich w pewnej mierze antycypował pojmowanie dzieła artystycznego jako skomplikowanego procesu, pełnego zbieżności i rozbieżności. Nasz rodzimy rozwój, który razem z Zichem i, oczywiście, z Saldą szedł całkiem prawidłowo w tym kierunku, został przyspieszony przez wpływ rosyjski, przynoszący z sobą tradycję heglowską. Uważam za swoje zadanie kontynuację tych dróg dotychczasowego rozwoju.

Jednym z najpilniejszych zadań współczesnej estetyki wydaje się stworzenie porównawczej nauki o sztuce, która poprzez porównywanie różnych sztuk, ich najróżnorodniejszych form, a także przedmiotów i aktów estetycznych poza sztuką umożliwiłaby wiarygodne, ogólne, ba — filozoficzne wnioski. To wymaga przede wszystkim współpracy fachowców w dziedzinie różnych sztuk; seminarium estetyki może stać się miejscem, gdzie przyszli teoretycy różnych sztuk mogliby uczyć się wzajemnego zrozumienia pomimo odmiennego materiału, z jakim mają do czynienia, i pomimo rozbieżności terminologicznych różnych gałęzi nauki.

Jak wygląda u nas stan estetyki akademickiej?

Na trzy czechosłowackie uniwersytety przypada jedna katedra estetyki; miejmy jednak nadzieję, że jest to stan przejściowy. Wszak tradycja akademickiej estetyki jest u nas i dawna, i silna, a jej wpływ na rozwój naszej kultury bezsporny. Już pod koniec wieku XVIII, bodaj trzydzieści lat po stworzeniu przez Baumgartena pojęcia estetyki, ma praski uniwersytet swojego estetyka, a mianowicie A. G. Meissnera, który miał znaczny wpływ na początki nowoczesnej poezji. Z epoki nie tak dawnej przypomnijmy chociażby Otakara Hostinskiego, obrońcę Bedřicha Smetany.

Czego potrzebuje nasza krytyka literacka?

Estetyk chyba nawet nie może ze stanowiska swojej dyscypliny naukowej oceniać całościowo kompetencji i poziomu krytyka. Krytyka

---

* „Čin” R. 9 1937 nr 9, s. 70—71.

nie jest estetyką stosowaną, jej zadania są wielorakie i w zależności od epoki zmienne, tak że często przekracza ona sferę kryteriów estetycznych. Zresztą estetyka nowoczesna nie ma już dawno ambicji ustanawiania takich kryteriów; z nauki normatywnej zmieniła się w epistemologię tego, co estetyczne.

Zasadniczym zadaniem krytyki jest wszakże walka o realizację tych rozwojowych tendencji, które są już właściwie zawarte w rozwoju struktury artystycznej; krytyka ma je wyczuć i doprowadzić do ich realizacji. Do tego potrzebne jest wprawdzie przygotowanie teoretyczne, ale dla twórczego krytyka najważniejsze jest właśnie owo wyczucie; zresztą każdy krytyk tego rodzaju jest związany z jakimś kierunkiem artystycznym, z jakąś szkołą.

Jaki jest wzajemny związek językoznawstwa i estetyki?

Wspaniały stan dzisiejszego językoznawstwa stanowi ważny wzór dla wszystkich nauk humanistycznych, a więc także dla estetyki. Językoznawstwo wypracowało sobie już dość szczegółowo niektóre podstawowe pojęcia, jak pojęcie struktury, funkcji, normy. Jego największy wkład do nauk humanistycznych polega na nieustannym uprecyzjowaniu i różnicowaniu problematyki znaku i systemów znakowych. Podobnie jak słowo także dzieło artystyczne jest znakiem, a nie tylko bezpośrednią ekspresją swojego twórcy, niezależną od odbiorcy; dlatego filozofia i teoria sztuki mają wiele podstawowych problemów wspólnych z językoznawstwem.

Filozofia a estetyka?

Estetyka jest częścią filozofii; jej podstawowe problemy są niezbywalną częścią całościowej problematyki filozoficznej. Tak na przykład o problemie estetycznej wartości można mówić tylko w związku z problemem wartości w ogóle; i przeciwnie — wiele ogólnych problemów wartości wyjaśni się na materiale estetyki lepiej niż na innym. Na przykład stosunek między wartością a normą uwidacznia się inaczej w dziedzinie estetyki niż w dziedzinie praktyki; wartość estetyczna, zwłaszcza w sztuce, nie jest ściśle związana z normą; także naruszenie normy może być oceniane pozytywnie. Jeśli przyjrzymy się następnie także wartościom pozaestetycznym, stwierdzimy (pouczeni sytuacją wartości estetycznej), że i tu istnieje zawsze pewne napięcie między wartością a normą.

Socjologia a estetyka?

Sztuka jest faktem społecznym, pośredniczy między członkami społeczności. Z tego jednak powodu nie jest jeszcze estetyka użytkową socjologią. Sztuka ma swój własny, nieprzerwany i podlegający prawom rozwój, którego poszczególne etapy nie pozostają w bezpośrednim stosunku do rozwoju społeczeństwa; każdy z nich dopiero za pośrednictwem całego szeregu ewolucyjnego, którego część stanowi, podlega specjalnym uwarunkowaniom; stosunek ten nie jest przy tym jednokierunkowy (mechaniczne uzależnienie rozwoju sztuki przez rozwój społeczeństwa), ale wzajemny. Mimo to estetyka potrzebuje nieustannie pomocy socjologii, i odwrotnie: socjo-

logia sztuki nie może nie uwzględniać wyników badań estetycznych.

Film?

Film stanowi dla estetyki materiał niezmiernie interesujący, ponieważ pozwala przyjrzeć się narodzinom nowej sztuki, jej zmianom pod wpływem udoskonalania się środków technicznych. Film jest także ciekawy ze względu na złożoność swojej struktury artystycznej: jest związany z szeregiem dziedzin sztuki; ma bliski związek z poezją, malarstwem, fotografią, dramatem, muzyką. Film, podobnie jak teatr, umożliwia w ten sposób ogólnej teorii sztuki śledzenie podobieństw i różnic poszczególnych sztuk w punkcie ich przecięcia.

Co Pan sądzi o stosunku estetyki do artystycznej współczesności?

Kontakt estetyki ze współczesną sztuką jest dzisiaj nade wszystko aktualny. Estetyka potrzebuje kontaktu z żywą sztuką, ponieważ w ogóle kontakt taki stanowi dla niej punkt wyjścia. *Nota bene* i tu widać paralelizm ze współczesną lingwistyką, która również z upodobaniem studiuje język współczesny, żeby na jego przykładzie poznać akt mowy w całej jego bezpośredniej aktualności. Genetyczny związek dzisiejszej estetyki z rozwojem sztuki jest oczywisty już od kilku dziesięcioleci, od momentu, kiedy sztuka zaczęła akcentować fakturę dzieła; w poezji zaczyna się to zainteresowanie formą od symbolizmu, w malarstwie zwłaszcza od kubizmu i kierunków pokrewnych. W ostatnich czasach mnożą się próby konkretnej współpracy estetyki z poszczególnymi dziedzinami twórczości artystycznej. Tak w Praskim Kole Lingwistycznym została ustanowiona przy komisji ortoepicznej grupa studiów nad dźwiękowymi aspektami mowy scenicznej, która zaprosiła do współpracy artystów teatralnych: reżyserów i aktorów.

Jan Mukařovský

przełożył Jacek Baluch

Strukturalizm dla wszystkich Rozmowa z prof. drem Janem Mukařovským*

Prawie dwadzieścia lat temu, w roku 1923, Jan Mukařovský zadebiutował pracą poświęconą wybranym zagadnieniom estetyki wiersza czeskiego, będącą jakby uwerturą

---

* *Strukturalismus pro každého. Rozhovor z univ. prof. drem Janem Mukařovským.* „Čtème” R. 4 1942 nr 5, s. 55—58.